

http://www.history.org.ua/?termin=Spilka_vyzvolennia (останній перегляд: 19.04.2024)

2. Коник О. Учительська контрреволюційна організація українських націоналістів «Павільйон». 1938 рік: конструювання карної справи. *Scriptorium nostrum*. 2017. № 3 (9). С. 53-63.

3. Кузовова, Н. М. Голодомор 1932–1933 років на Херсонщині: монографія / Н. М. Кузовова. Університетська книга, 2023. 372 с.

4. Павленко В. Херсонський інститут народної освіти у справі «Спілки визволення України» у 20-ті - на початку 30-х років ХХ століття (до 100-річчя Херсонського державного університету). *Scriptorium nostrum*. 2017. № 1(7). С. 122-15.

5. Павленко В. Інтелігенція Херсонщини у справі «Спілки визволення України». Джерелознавчий аспект проблеми (20-і – 30-і роки ХХ ст.). *Scriptorium nostrum*. 2016. № 3. 105-126.

УДК 94(447)

Ірина МЕЛЬНИК,

здобувачка 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Михайленко Г., к.іст.н., доцентка

ВИКЛАДАЧІ ХЕРСОНСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ – ЖЕРТВИ РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ 1920-30-Х РР.

Анотація. У статті розглядаються репресії, що спостерігалися на Херсонщині в 1930-х роках та були спрямовані проти представників української інтелігенції. Основний акцент робиться на діях, направлених проти професорсько-викладацького складу херсонських вищих навчальних закладів. У статті визначається важливість глибокого аналізу причини, характеру та наслідків репресій для наукового середовища та суспільства в цілому.

Ключові слова: репресії, викладачі ВНЗ, Херсонщина, справа СБУ

Більшовицький режим завжди намагався контролювати всі сфери життя суспільства, зокрема й освіту. На думку більшовиків, інтелігенція, зокрема й викладачі, була носієм так званої «дрібнобуржуазної ідеології», яку вони начебто намагалися нав'язати масам, оскільки діяльність учителів була одним із головних чинників формування особистості, побудови певних політичних і соціальних установок у суспільстві.

Починаючи з 1931 року, арешти стали масовими і спрямованими на осіб, звинувачених у контрреволюційній діяльності, зокрема на лідерів та активістів українських осередків у вузах. Ці репресії, хоча і почалися в межах загальнонаціональних каральних акцій, розгорнулися на регіональному рівні і стали частиною системної політики більшовиків для знищення української інтелектуальної еліти.

Але, перші жертви почалися значно раніше. Так, Гальковський А.Ф., колишній директор і голова педради ХІНО (а з осені 1921 року – лектор-історик) та декан факультету профосвіти А. Богашев помер від наслідків голоду неврожайних 1921–1922 рр. [1, с. 21]. Їх смерть в цілому вдарила дуже боляче по педагогічному складу на той час (1921 р.) Херсонському інституту народної освіти (потім призначено ім. Крупської). І це був лише початок виживання освітян Півдня у тільки-но заснованій тоталітарній системі, яка починала своє існування з масового терору свого населення.

Привертає увагу постать одного з лідерів «херсонської філії» СВУ – Гривезірського Костянтина Юрійовича. Він, ректор Херсонського інституту народної освіти (ХІНО) з 1921 року, народився у 1886 році на Харківщині у сім'ї сільського священика. Гривезірський очолював ХІНО в дуже складний період його становлення, а саме в роки голоду 1921–1923 років [1, с. 26]. У цей період він проявив себе не лише як вчений та освітянин, але і як лідер і громадський діяч, який прикладав багато зусиль для організації навчального процесу в ХІНО та збереження інституту в умовах тяжкого голоду. Гривезірський став загальноновизнаним,

авторитетним і фактичним керівником осередку української інтелігенції в ХІНО та на Херсонщині. Його вплив та роль в об'єднанні інтелектуалів на користь освіти та культури важко переоцінити. За висновком слідства, саме за час його керівництва осередок оформився в «контрреволюційну організацію». У 1923 році Гривезірський повернувся до Харкова, а пізніше працював у Луганську. Проте, його життя завершилося трагічно, коли він був репресований у 1937 році. На жаль, на сьогоднішній день інформація про біографію та діяльність Костянтина Юрійовича Гривезірського залишається дуже обмеженою.

Щодо безпосередніх звинувачень, за матеріалами слідчих справ, які опрацював В.Я. Павленко, то курс історичного матеріалізму в ХІНО (розділ марксистської філософії) читав професор К.Ю. Гривезірський і намагався пройти його як найшвидше, не загострюючи увагу на питаннях революції, а інколи замість цього переходив на історію України, яку він теж викладав, орієнтуючись на концепцію М. Грушевського. При цьому, більшість часу відводив на вивчення національно-визвольної боротьби [3, с. 139]. Це говорило про його орієнтованість на ідеї самостійності українського народу та права на власну державність, що в свою чергу було небезпечною думкою серед студентів та педагогічного складу авторитарної загарбницької держави, якою був СРСР.

Також, у цій справі фігурував відомий український поет, письменник, громадський діяч, педагог, лектор ХІНО М. Чернявський. У 1924 році інтелігенція Херсонщини, піддавшись впливу аналогічного кроку колег з Харкова, ініціювала створення Декларації 47-ми, де вони визначали себе як «трудова інтелігенція», підтверджуючи свою відданість радянській владі та готовність працювати чесно й сумлінно [5, с. 37-38]. Микола Федорович взяв участь у складанні цього документа, але відмовлявся від повного заперечення релігії. Незадовго до арештів Чернявський підписав Декларацію, яка була урочисто оголошена на зборах у ХІНО. Однак через п'ять років цей документ став одним із звинувачень

проти нього та інших викладачів. Влада більшовиків трактувала їхню спробу змінити свої переконання як спробу маскування, тобто зовнішню зміну переконань, що насправді підтверджувало їхню контрреволюційну природу. І хоч реабілітований у 1956 році, але в часи «контрреволюційної боротьби» його, як і інших викладачів, затримали та допитували, приписуючи неіснуючі факти до його біографії, використовуючи проти нього активність у «Просвіті» [8].

В.Я. Павленко небезпідставно стверджував про надуманість звинувачень, які ґрунтувалися тільки на фантазії слідчих, які писали протоколи, підтасовували факти, та, ймовірно катували, щоб тільки звинувачені люди підтвердили наклепи щодо себе [4].

На кінець 30-х років репресивна політика радянської влади не обійшла Херсонський педагогічний інститут і стала ще одним виявом нищення професорсько-викладацького складу. 27 червня 1938 року був ув'язнений викладач давньої історії С. Божко [6, с. 3]. За свідченнями, даними під тиском слідства, С.Божко зазначав, що був завербований у 1923 р. керівником літературної організації «Орач» С. Пилипенко. Під час судового засідання Військового трибуналу 29-30 травня 1939 р. викладач відмовився від своїх слів, наданих слідству, адже розумів, що це може привести до серйозного та довгого заслання або страти. Під час додаткового розслідування, його провину було дещо пом'якшено, внаслідок чого він отримав в якості покарання 5 років позбавлення волі.

Також, восени 1937 року майже місяць у стінах ХДП вела розслідування комісія Херсонського міськпарткому. Зібрані парткомісією матеріали, датовані 4 жовтня, займають у кримінальній справі сім друкованих сторінок. Червоним олівцем позначені понад три десятки прізвищ співробітників, викладачів, студентів. Були заарештовані директор інституту Хірін Анатолій Павлович і завідувачий учбовою частиною, лектор всесвітньої історії Бовдирь Михайло Никифорович. Обвинувачення будувалося на єдиній провині – українізація студентства. Місяць

знадобився членам трійці УНКВС аби визнати керівників інституту винними. 7 грудня 1937 року було винесено рішення – “розстріляти”. 22 січня 1938 року вирок було виконано в сусідньому Миколаєві. Проте родичі Бовдиря М.Н. та Хіріна А.П. дізнались про їхню загибель лише в березні 1957 року, коли їх реабілітували [1].

Ще однією жертвою режиму став ректор Херсонського сільськогосподарського інституту у 1926–1930 рр. Михайло Костянтинович Бабак. Він народився 21 листопада 1897 року в м. Ізмаїлі, у бідній селянській сім'ї. Вивчився у Одеському сільськогосподарському інституті, ще студентом був активним, працелюбним, використовував усі ресурси, щоб покращити навчання собі та однокурсникам, успішно складав іспити та екзамени. Після випуску доля його завела у Херсонський сільськогосподарський інститут, який стане таким через два роки, а поки що заклад носив назву Херсонський сільськогосподарський технікум. На посаді також проявив себе активним організатором та лідером, намагався створити нормальні побутові умови студентам у гуртожитках, аудиторіях, лабораторіях, за його підтримки відкривалися нові кафедри, запрошувалися нові кадри. У 30-ті рр. ХХ ст. він переходить на посаду ректора у рідному Одеському сільгоспінституті, але ненадовго. У листопаді 1937 року його було репресовано. За наявними відомостями цього ж року він помер у таборі. З першого погляду, це була людина досить прогресивна, старанна, яка робила все для розвитку галузі науки та покращення життя в освітньому процесі. Але, ймовірно, його революційна діяльність у молодості на території Бессарабії [7 с. 61] лякала керівництво СРСР, і викладач потрапив під каральну кампанію наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова, який наказував узяти на облік усіх осілих у області куркулів, карних злочинців, що повернулися після відбуття покарання, втікачів з таборів та заслань [9, с. 94-95].

У контексті наслідків репресій можна констатувати, що розвиток наукових галузей, таких як статистика, етнографія, демографія,

демографічна географія, та краєзнавство, фактично припинився [2, с. 103]. Безумовно, це призвело до серйозних наслідків, включаючи моральні деформації, що в свою чергу вплинули на деморалізацію суспільства та спричинили зниження рівня професійної підготовки та активності.

Незаперечним є той факт, що вказані репресії відзначилися винищенням національної інтелігенції, створивши дефіцит педагогічних кадрів та викликавши кадрову лихоманку. Наслідки цих подій виявилися в зниженні рівня знань та поширенні україномовної безграмотності. Нові кадри, які приходили на заміну репресованих фахівців, були часто обдарованими, але їхня професійна підготовка та рівень загальноосвітньої і культурної компетентності виявилися значно нижчими порівняно з тими, кого було вилучено внаслідок репресій.

Таким чином, у 1920–30-ті рр. багато викладачів херсонських закладів вищої освіти підпадали під визначення «ворога народу» та були заарештовані органами влади за свої політичні погляди, за приналежність до національного руху, який був у розквіті через політику коренізації. Їх арешти вплинули на подальшу долю розвитку науки та освіти у регіоні: падіння рівня освіти відбувалося стрімко, адже порушилася спадковість передачі знань, і багато галузей переживали занепад. Плеяда видатних українських викладачів зникла, а разом з тим зник прогрес в освіті, що позначилося незворотними наслідками для наступних поколінь.

Список джерел та літератури:

1. Беляєв Ю. І., Мішуков О. В., Федяєва В. Л., Самсакова І. В. Херсонський державний університет. Історичний нарис (1917–2007). Херсон : В-цтво ХДУ, 2007. 352 с.

2. Довбня О. Політичні репресії проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України (1920 – 1930-ті рр.): вітчизняна історіографія ХХІ ст. *Минуле і сучасність: Таврія. Херсонщина. Каховка : матеріали II Всеукр. науково-практ. краєзнав. конф. з міжнар. участю*, м. Каховка-Херсон, 14–15 верес. 2017 р. С. 103–105.

3. Павленко В. Херсонський інститут народної освіти у справі «Спілки визволення України» у 20-ті – на початку 30-х років ХХ століття (до 100-річчя Херсонського державного університету). *Scriptorium nostrum*. 2017. № 1(7). С. 122–151.

4. Павленко В.Я. Інтелігенція Херсонщини у справі «Спілки визволення України». Джерелознавчий аспект проблеми (20-і – 30-і роки ХХ ст.). *Scriptorium nostrum*. 2016. № 3. С. 105–126.

5. Реабілітовані історією. Херсонська область. Херсон : Наддніпр. правда, 2005. 501 с.

6. Сліпущенко С. М. Репресивно-каральна політика радянської влади проти науково-педагогічної інтелігенції Півдня України в 1930-х роках. *Історичні науки*. 2013. №3. С. 123–126.

7. Ушкаренко В., Мартинова Т. Херсонський державний аграрний університет: історичний нарис. Херсон : Айлант, 1999. 180 с.

8. Цибуленко Л. Чернявський у суспільно-культурницькому житті Херсонщини. *Scriptorium nostrum*. 2014. № 1. С. 198–209.

9. Шитюк М. Масові репресії на території Миколаївщини (30-ті рр. ХХ ст.). *Український історичний журнал*. 1998. № 1. С. 94–98.

УДК 93

Софія МОСІНА,

здобувачка 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03

Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,

науковий керівник: Черемісін О., д.іст.н., професор

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛІСТИКИ В ІСТОРІОГРАФІЇ УКРАЇНИ ТА СВІТОВІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

Анотація: Так як регіоналістика являє собою міждисциплінарну науку, то вона також має проблеми під час її вивчення. Так вивчаючи регіоналістику в Україні можна побачити проблему поділу України на «дві України» або побачити різне культурне та побутове життя населення в